

RACÓ DE LA MEMÒRIA

ALQUITRANERS DELS NOSTRES MONTES

Antonio Michavila Vidal

A l'esquerra, amb davantal i paraigua, està Maria envoltada d'amics i familiars al mig de la carretera que va a Sant Pere, davant del Frare Pixon. Al seu costat, Edelmira i al costat d'aquesta, José -fill de Maria-. A la dreta, amb un paraigua a la mà, la tia Carmeta; al costat d'ella, el tio Roé i al costat d'aquest, traient el cap, Jaume -l'únic fill viu avui en dia de Maria-. La resta són amics de les Casetes. Anys 50.

L'ofici de quitraner estava relacionat amb l'explotació tradicional del bosc. La gent de la Sénia, com la de molts altres pobles de muntanya o propers a aquesta, cercaven en els recursos naturals un complement a la precària economia de subsistència que generava l'agricultura de secà. Hi havia famílies dedicades a l'obtenció de quitrà, de carbó, a l'emmagatzematge de gel, al treball del boix, etc.

El quitrà és una substància resinosa que s'obté de la fusta o d'altres matèries vegetals mitjançant un procés de destil·lació seca. La seua producció és molt antiga. De fet, la paraula prové de l'àrab *al-qatran*.

"L'ofici de quitraner estava relacionat amb l'explotació tradicional del bosc. La gent de la Sénia, [...] cercaven en els recursos naturals un complement a la precària economia de subsistència que generava l'agricultura de secà."

La feina de quitraner era molt dura, com gairebé totes les que es feien al *monte* (avui en diem port). No sabem des de quan es practicava, però el Sr. Alejandro Segura Albasa recorda que el seu iaio li ensenyava el clot que servia per fer de quitranera al Mas de l'Amat, en plena guerra carlista, allà pel segle XVIII.

També tenim constància per informació d'un caçador -ja a ell li va ensenyar un altre caçador de més edat- que a prop del Mas Vell -terme de Coratxà- també hi havia una quitranera. Aquestes quitraneres les solien ubicar als llocs on més matèria primera tenien i, segons el Sr. Manolo "Robert", la solana del Morral de Catinell era el lloc on hi havia més soques grosses de pi. Al podrir-se la part externa del tronc del pi només en quedava la part interna, del material anomenat tea.

Familiars de Maria a les Casetes. Per l'esquerra, el segon home amb la gorra de gaidó és Eduardo -germà de Maria-, la cinquena dona a la seua esquerra és Elvira -que vivia a França- i al seu costat, amb mocador negre al cap, Maria.

Per les referències que tenim, les quitràneres o forns de fer quitrà tenien una profunditat d'entre 60 o 70 cm i un diàmetre aproximat de 50 cm. Les quitràneres eren uns clots fets a terra, més o menys rodons, amb un recipient al fons com una palangana o povalet per recollir el líquid. Damunt hi posaven una tela metàl·lica fina per evitar que s'embrutés el quitrà i damunt de la tela, les tees o trossos de soca de tea tallades amb la destal i plantades l'una al costat de l'altra fins que el forn quedava ben atapeït. Tapaven la part de dalt amb terra i lloses i anaven estrenyent la boca fins a deixar un forat suficientment gran perquè el forn respirés. Un cop acabada la preparació, li prenién foc i l'havien de tapar prou perquè la tea no fes flama i pogués soltar gota a gota l'apreciat "or negre". La seua combustió havia d'estar controlada en tot moment.

Ja es poden imaginar la producció que treien d'una quitrànera, per la qual cosa se suposa que n'havien de fer diverses a la vegada.

El líquid que s'obtenia, quan es gelava, es

"Les quitràneres eren uns clots fets a terra, més o menys rodons, amb un recipient al fons com una palangana o povalet per recollir el líquid."

---

convertia en una mena de pasta espessa. Aquesta pasta era molt apreciada i s'utilitzava en diferents aplicacions. L'aplicació més important que tenia la situem als ports d'embarcament de Vinaròs i Sant Carles de la Ràpita, on mesclada amb estopa -una mena d'espart picat- la feien servir per reforçar i tapar les juntes que quedaven entre les taules -quadernes- que empraven per a la construcció de barques i vaixells. Com que el quitrà era tan apreciat, per força havia d'estar ben valorat econòmicament, d'aquí la nostra sorpresa en saber com ho passaven de malament els que el produïen; si continuen llegint ja ho entendran.

De tota la gent que es devia dedicar a aquesta feina, només tenim constància actualment d'una família que la feia pels nostres *montes*. A finals del segle XVIII aquesta família va deixar de treballar-hi i la majoria dels seus membres van venir a viure a la Sénia.

Fa un parell d'anys recollíem informació sobre els oficis que es practicaven al nostre port per al llibre que va fer el Centre d'Estudis Seniençs *La Sénia, societat i economia*. Llavors vam escoltar algunes anècdotes de fets ocorreguts per aquell temps explicades tant per part d'alguns dels

descendents d'aquella família, com per persones que han estat lligades tota la seua vida al port, com ara Manolo "Robert", que recorden fets que van sentir contar als seus pares. En no haver-hi constància escrita de les vivències d'aquella gent, la major part d'informació ha desaparegut. És per aquest motiu que ara traïem a la llum la poca informació que tenim, pensant que serà suficient, almenys perquè es puguin fer una idea de com vivien algunes persones al nostre *monte* fa un centenar d'anys.

L'arrimador o cova vist des de la part de dalt

Cova al costat de l'ermiteta de la Fou, per on se suposa que Bàrbara, Maria i la mula van travessar el riu.

Javier assegut a la part de baix de la cova on dormien els animals.

"[...] ara traïem a la llum la poca informació que tenim, pensant que serà suficient, almenys perquè es puguin fer una idea de com vivien algunes persones al nostre monte fa un centenar d'anys."

Mateo i Bárbara eren un matrimoni de Cantavieja que van tenir onze fills i filles. Quatre d'aquests van morir prematurament, o bé al part o quan eren menuts. Un dels fills, Joaquín, va morir quan tenia divuit anys i la resta de fills van viure -si així ho podem dir- fins grans.

El Sr. Mateo, cosa estranya per aquell temps, ja sabia llegir i escriure. Salvador era el germà més gran, el seguien Primitivo, Elvira, Maria, Ramona i Eduardo, que ja va nèixer a la Sènia i que va ser pare dels desapareguts Juanito "l'alquitraner" i Rosita, i de Joaquín i Eduardo, que viuen a altres pobles de Catalunya.

Mateo i Bárbara van baixar a viure amb els seus primers fills al nostre *monte* cap a mitjans del segle XVIII. Es van instal·lar en una zona de la Fou coneguda com les Barraques, que és un arrimador molt llarg de pedra i arcecat a la vora del riu, situat molt a prop de la Font del Teix. Al davant hi plantaven unes barres de pi, després ho tapaven amb boixos i formaven una forta bardissada on, amb un bon foc, s'hi estava la mar de bé. Aquesta va ser la seua llar durant bastants anys.

El dia 6 de juliol de 2010, el Sr. Manolo "Robert" -nét gran de la Sra. Maria-, Javier i servidor de vostès vam estar en aquell indret. Encara es diferencien bé, per les pedres que queden, les dos estances per dormir la gent i al costat -sempre dins de l'arrimador- el lloc per als animals. El Sr. Manolo dóna molta importància a aquest testimoni, ja que recorda coves com la que hi ha al costat de l'ermiteta de la Fou en què una nit que anava a caçar s'hi va quedar -va ploure tota la nit i la mula a fora xopant-se-, i també la que dormien els quitraners, la seua cova preferida per les condicions que tenia. Ens assegura que hi van dormir més de cinquanta vegades, sempre anant a caçar i que aquella fam que abans voltava per allí ells no la van veure mai, amb les *panes* de cansalada, botifarres i alguna cabra que caçaven, sempre ben amerades de vi.

Per a fer la seua feina aquesta família tenia una mula i un burret. Segurament la mula la feien servir per anar a buscar les soques de tea, com a matèria primera per omplir els forns de quitrà, per tota la Fou i els seus voltants. Mateo també

En aquesta foto s'intueix una paret, a la dreta del Sr. Manolo, que separava el lloc on dormien els animals. On està ell, dormia el matrimoni i els fills dormien a la paret en primer terme.

El Sr. Manolo i Javier -el nét més gran de la Sra. Maria- al mig de la cova on es pensa que el matrimoni dormia. La taca negra de la paret indica el lloc on es feia el foc.

"Mateo i Bárbara van baixar a viure amb els seus primers fills al nostre monte cap a mitjans del segle XVIII. Es van instal·lar en una zona de la Fou coneguda com les Barraques."

---

utilitzava la mula per baixar el quitrà a Vinaròs i poblacions dels voltants. Al pujar ja l'esperaven al poble un grup d'amics i era parada obligada una taverna que hi havia al carrer de la Nòria, on corria més el vi que l'aigua. Aquest vici el va transmetre a la majoria dels seus fills i mentre ells vivien feliços, les seues dones havien de treballar pels dos.

També utilitzaven la mula per baixar a buscar menjar a la Sénia. Es va donar el cas que va arribar un hivern molt dur i ja no tenien res per endur-se a la boca. Així que Mateo agafà la mula i baixà al poble, amb la mala sort que a l'arribar-hi es posà a nevar. Avui en dia es diu que abans nevava més fort, però el cert és que, com que no hi havia màquines llevaneus, quan passava t'havies d'esperar que el temps canviés i que la neu s'anés desfent a poc a poc. La preocupació augmentava cada dia que passava i aquell home no podia pujar a la Fou. Aquell fet es va escampar pel poble i algunes persones li portaven menjar per als xiquets. Al cap de vuit o deu dies el temps es va aclarir i Mateo se'n va anar per amunt tot preocupat. Quina va ser la seua sorpresa a l'arribar i veure els xiquets jugant tan contents i en bon estat de salut. Ara bé, a qui no va veure va ser al burret: se l'havien menjat. El Sr. Manolo "Robert" assegura haver sentit contar

moltes vegades aquesta anècdota al Sr. Joaquín Segura, més conegut pel "Salvatger".

Dels germans que vivien a les Barraques, de qui tenim més informació és de Maria, pel que va contar ella als seus néts i ells a nosaltres. Pel que ens han explicat, podem pensar que Maria va néixer a "la cova" -així denominava ella l'arrimador- pels volts de Nadal de l'any 1889. Encara que no podem afirmar del cert si va ser aquell mateix any o el següent, en què va tornar a aparèixer la neu i la gana. Els homes, a la vora el foc, es negaven a sortir fora amb aquella nevada; el menjar, més que escassejar, no era enlloc. Al final, Bárbara va agafar la mula, va tapar tan bé com va poder sa filla Maria, la va posar al seu damunt i se'n van anar cap al mas del Peraire a buscar menjar. Fins aquell mas, en circumstàncies normals, hi havia dos hores de camí, i amb aquella forta nevada a saber quant els devia costar. Quan hi arribaven, van fer trencar el cap als masovers del mas del Peraire, que veien com s'apropaven aquelles siluetes envoltades de neu i no sabien d'on podien venir. En aquells temps, els masovers i propietaris del mas del Peraire eren els rebesavis de l'amic José Maria Verge Segura. Allí va néixer la seua mare l'any 1917, el seu padrí, Joaquín Segura "lo Salvatger", el 1896 i Enrique, l'any 1891.

Les tres protagonistes van tenir una altra vivència no menys arriscada a prop de "la cova". Mare i filla damunt la mula baixaven a la Sénia a manifestar Maria, un parell de mesos després d'haver nascut. El barranc de la Fou baixava prou mogut i a prop de l'ermiteta van intentat creuar-lo, però va arribar un moment en què les potes de la mula ja no tocaven a terra

---

"Dels germans que vivien a les Barraques, de qui tenim més informació és de Maria, pel que va contar ella als seus néts i ells a nosaltres."

Algú va reconstruir parcialment allò que antigament feia de bardissa. Es pensa que en aquesta part de la cova és on dormien els xiquets. Manolo "Robert" i jo estem situats a la paret que feia de tancament de la cova.

i va començar a nedar. Bárbara va subjectar amb la boca el fardell de roba on anava Maria i amb les mans feia de rem per tal d'ajudar la mula. Tots els esforços eren pocs i s'havia de prendre una decisió urgent, així que Bárbara, quan es va veure a prop de la vora del riu, va agafar la filla i la va tirar dins d'uns boixos. Bárbara i la mula continuaren riu avall fins que van poder sortir a l'altra part, va lligar la mula i va tornar amunt a buscar Maria, que a prou penes s'havia mogut d'on l'havia deixat sa mare. Un cop es van recuperar de l'ensurt van tornar a pujar a la mula i cap a la Sénia.

La vida al *monte* en aquelles condicions cada cop es feia més complicada i van baixar a viure a la Sénia quan Maria tenia 6 anys, a la zona de les Casetes, on actualment, 116 anys després, encara hi viuen la majoria dels seus descendents. Per aquells dies podríem situar un altre cas que li va passar a Maria i mireu com li va anar que quan es va fer gran encara se'n recordava i els ho contava a les nétes. Van enviar Maria, juntament amb una altra amiga -segurament perquè aquesta sabia els camins del terme- a buscar fem, amb el clàssic cabàs i una paleta. A les entrades del poble, al concentrar-s'hi tots els matxos i burros, era on n'hi havia més. Això ho sabien molts de xicuelos i

aquests llocs ja estaven gairebé reservats, així que aquell dia Maria i la seua amiga se'n van anar per la zona del Pla de Roé cap als Plans. En allò que es troben dos xiquets amb els cabassets plens, però, en lloc de fem eren queviures. Elles, estranyades, els pregunten com havia estat el "miracle":

- Ai, tontes! Hem anat al Molí Hospital, hem dit que érem orfes de pare i mare i hem demanat caritat.

- A pos, natros farem el mateix!

Aquest cabasset amb menjar del camp feia tot el goig, però aquell tros de pa que hi havia dalt de tot era diví; van abocar el fem que portaven una mica amagat i se'n van anar cap allí.

Maria començà dient: "Bon dia senyors, som orfes de pare i mare i demanem caritat!". Un d'aquells homes se la va quedar mirant i diu: "Coloms, no sabia que Mateo i Bárbara havien mort de cop! Aneu cap a casa que ja parlaré amb ton pare!" Això sí que és mala sort, sis anys al *monte* sense veure gairebé ningú i el primer home amb qui parla del Molí Hospital la reconeix. Ja es poden imaginar la xalera d'aquella nit a la taverna enfotent-se'n del "mort" Mateo i la veueta que feia Maria demanant caritat. Allí tot eren rialles i segurament Mateo va pagar la ronda, com abans acostumava a fer quan pujava de la marina amb diner fresquet a la butxaca per la venda del quitrà.

Però en arribar a casa, ni ell ni Maria se'n reien gaire; ell havia estat ferit en el seu amor propi i ella havia de purgar les culpes.

Per aquell temps, a Maria la van portar a l'Estrasseta, sobretot perquè la governessen i disposessen com millor

---

"La vida al monte en aquelles condicions cada cop es feia més complicada i van baixar a viure a la Sénia quan Maria tenia 6 anys, a la zona de les Casetes, on actualment, 116 anys després, encara hi viuen la majoria dels seus descendents."

---

poguessen d'ella. A Ramona, quan tenia cinc anys, la van dur a casa d'un metge de Rossell que després va venir a exercir a la Sénia. Aquest comentari pot semblar desagrat, però quan les dos germanes es van fer grans i recordaven aquells temps, opinaven que no havien guanyat gaire amb el canvi. Quan Maria es va fer fadrina va entrar a treballar a un hostel que tenia la família Cid -que després van ser tots forners-. Primitivo va anar a Ulldecona i Elvira va fer cap a França, allí es casà i amb el seu home es dediquen a l'agricultura. Primer arrendaven finques per portar-les i després, comprant-les, van arribar a fer un gran patrimoni. Els germans que es van quedar a la Sénia van estar relacionats sempre amb feines del port: ara tallant pins, ara baixant llenya per vendre-la... Els més grans d'avui encara recorden aquells feixets de tees lligadetes amb un cordill que venien per a encendre el foc.

Al seu temps, Maria es va casar amb Jaume Bel, que va fer de pastor tota la vida, i es van posar a viure a les Casetes, avui carrer Sanç d'Aragó, 32. Ella anava a plegar olives, a segar alfals, a segar blat, a arrabassar malea, es cuidava de l'hort de casa... en fi, totes les feines que per aquell temps feien els homes. De diners no en devia de guanyar molts, però ara ja no patia per menjar. Aquest matrimoni va tenir tres fills: Joaquín, José i Jaume.

José va tenir un fill i avui són morts els dos; Jaume és l'únic fill encara viu i no té descendents; Joaquín es va casar amb Cinta Jaques i van tenir cinc fills: Javier, Joaquín, Maria Cinta, Carmen i Santiago. Excepte aquest darrer fill, tots viuen a les Casetes amb les seues famílies. Javier i Joaquín viuen a la casa on van viure els seus iaïos.

Maria va morir a la mateixa casa l'any 1962, quan tenia 73 anys. Acostumava a dir a les seues nétes que va néixer en mala lluna i semblava que havia vingut a aquest món només per treballar. Encara va poder conèixer els sis néts i nétes que va tenir. El darrer, Santiago, va néixer un any abans de morir ella.

Ara estem vivint uns temps difícils als quals han posat el nom de crisi. Diuen que són els pitjors dels darrers setanta anys i, certament, hi ha gent que

---

"Quan Maria es va fer fadrina va entrar a treballar a un hostel que tenia la família Cid -que després van ser tots forners-."

---

ho passa malament, però hauríem de reflexionar un moment i preguntar-nos: Malament en relació a què? És clar que en relació als darrers cinc o deu anys, perquè fa més de dos dècades es vivia prou bé, però no amb l'abundància d'aquests darrers temps. Si rellegim l'escrit d'avui i ho comparem amb com es vivia fa cent setze anys ens espantarem en comprovar com ha millorat el nivell de vida en aquest període de temps. En alguns aspectes podríem assegurar sense por d'exagerar que possiblement ha millorat més que en els mil anys anteriors.

Sabem que la raça humana és inconformista per naturalesa i això és bo, perquè ens ajuda a superar-nos contínuament i a aconseguir noves fites de benestar. Ara que aquestes fites ja són prou elevades, les volem mantenir; però que també ens ajuden altres a fer-ho, ja es diguen empresaris, govern, etc. En algunes ocasions tenim la tendència a renegar i queixar-nos de l'esforç que fem per aconseguir aquest benestar.

Qui no ha sentit més d'una vegada en un enterrament d'alguna d'aquestes persones que s'han passat la vida treballant durament, la desafortunada frase: "Tota la vida treballant i... per a què?". Per sort avui ha passat de moda allò que feien a l'antic Egipte d'emportar-se a la tomba les majors riqueses que havien aconseguit en vida. Ja fa anys que ho deixem tot aquí. Això vol dir que algú se n'aprofita, algunes vegades sent-ne poc mereixedor, però generalment ho gaudeixen els descendents, corroborant d'aquesta manera que el fruit d'aquell esforç no s'ha perdut.

Hem dit que Bárbara va perdre quatre fills al part o de molt menuts; de ben segur que no va poder fer res per evitar-ho. Però amb Maria, damunt la mula, sí que va lluitar per salvar-la. Després, econòmicament, li devia deixar molt poc, però li va deixar la vida i, amb molt d'esforç i sofriment va tirar endavant, va formar una família i avui els

seus néts i rebesnéts viuen -en part- gràcies a aquell esforç. Bo seria que de tant en tant recordéssim als més joves el que han fet els seus pares i iaïos perquè avui ells puguen gaudir del benestar que tenen.

"Bo seria que de tant en tant recordéssim als més joves el que han fet els seus pares i iaïos perquè avui ells puguen gaudir del benestar que tenen."
